

OSOBITOSTI TVORBE RIJEČI U DJELIMA TONČIJA PETRASOVA MAROVIĆA

Sanja Vulić

Uvod

Tonči Petrasov Marović¹ (Mravince, 1934. – Split, 1991.) svestrani je hrvatski književnik: pjesnik, romanopisac, autor kratkih priča, dramski pisac i esejist.² Njegova književna djela vrlo su zanimljiva s jezikoslovnoga gledišta: književnojezičnoga, dijalektološkoga i jezičnopovijesnoga. Kad je riječ o književnom jeziku, već od prve zbirke poema *Asfaltirano nebo* (1958.) prepoznatljiva je njegova jezična inovativnost koja se u znatnoj mjeri ogleda upravo u tvorbi riječi. U ovom se radu ponajprije analizira osebjnost ovoga autora s gledišta tvorbe riječi. Osim iz poeme *Asfaltirano nebo*, jezični primjeri koji se u ovom radu analiziraju na razini tvorbe riječi preuzeti su iz još dvanaest njegovih knjiga koje su mu objavljene za života. Manji je broj primjera preuzet iz djela koja su priređena i objavljena poslije autorove smrti.³ Tvorbena inovativnost prepoznaje se u izvođenju i slaganju i to u

¹ U mjesnom govoru sklonidba imena *Tonči* glasi: *G Tonča, D Tonču, A Tonča, V Tonči, L o Tonču, I Tončem.*

² Premda je riječ o vrlo plodnom književniku, široj hrvatskoj kulturnoj javnosti nije dovoljno poznat jer je kao hrvatski domoljub sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u onodobnoj državi Jugoslaviji bio marginaliziran, a time i njegova književna djela.

³ Iz Marovićeve prve objavljene knjige, naslovljene *Asfaltirano nebo* (1958.), primjeri su preuzeti iz svih poema u knjizi: *Samoubistvo čovjeka, Vraćanje čovjeku, Samoubistvo Boga i Sonata za staro groblje na Sustjepanu.* Iz Marovićeve knjige naslovljene *Knjiga vode* (1962.) preuzeto je nekoliko jezičnih primjera iz pjesama, poema i svojevrsnih pjesama u prozi naslovljenih *Potop, Vodoravna katarza, Orem vodu, Besjeda uz more, Hodanje stari gaj i More koje leti.* Nekoliko je primjera preuzeto iz poeme *Riječ u zemlji* koja je kao zasebna knjiga objavljena 1963. Iz pjesničke zbirke *Ciklus o cilju* (1968.) uzeti su primjeri iz pjesama u prozi *U cilju (sve sitnije vrijeme), Onaj koji hoda dnom i More majstorstva te iz pjesme Pričin.* Nekoliko je primjera iz romana *Ljudski kusur* (1969.). Iz zbirke poema i pjesama *Premještanja* (1972.) preuzeti su primjeri iz ciklusa *Suprotiva.* Poneki primjer uzet je iz dijalekatne zbirke *Ča triba govorit* (1975.) iz pjesama *Ča ko more, ča ko zna, Mrkli mrak nepomak, Snig u Splitu olivan Split u snigu i Zaslov.* Dio primjera preuzet je iz poeme *Hembra* koja je kao zasebna knjiga objavljena 1976. Iz knjige *Demokritov kruh* (1978.) primjeri su preuzeti iz kratkih proza *Kupačica, El Greko, Jabuka, Vršnjaci.* Iz knjige izabranih djela *Suprotiva* (1981.) jezični primjeri su uzeti iz poema i pjesama *Sonata za staro groblje na Sustjepanu, Potop, Orem vodu, Hodanje stari gaj, More koje leti, Riječ u zemlji, Otkinuće, Pritisci, Pričin, Peristil, Marsija, Ispuni tu ruku i Osin pisnika D. I. Nevelik* broj primjera preuzet je iz romana za mlade *Lastavica od 1000 ljeta* (1982.). Iz zbirke *Osamnica* (1984.) primjeri su preuzeti iz pjesama *List i ljuške, Stid i strah, Postfaust, Pregršt šišaka, Hekaba, Maslina u Delfima, Ispraćaj,* također iz svojevrsnih dijaloških pjesama *Edip i Antigona te Antigona i Kasandra.* Veći je broj primjera preuzet iz zbirke pjesama i poema *Moći ne govoriti* (1988.) iz poeme *Buđenje, pjesama Trava na Tinovu grobu, Oče naš, More na Staru godinu, Vrtal i Riječ u zemlji, Samospaljivanje.* Samo dva primjera preuzeta su iz knjige *Job u bolnici* (1992.), iz eseja *Umjesto odbora za ukop te iz pjesme U sjaju očaju.* Primjeri iz knjige *Odabrana djela I.* (1992.) već su bili preuzeti iz različitih Marovićevih pjesama, a iz ove je knjige preuzet samo jedan primjer iz pjesme *Krstionica.* Primjeri iz knjige *Odabrana djela II.* (1992)

različitim kombinacijama. Marović se pri tom najčešće služio tzv. praznim mjestima u tvorbenom sustavu književnoga jezika, obično stvaranjem novih riječi u okviru postojećih tvorbenih obrazaca izvođenja ili slaganja, a rjeđe uvođenjem novih tvorbenih obrazaca. Ponekad poseže i za tvorbenim zastarjelicama i dijalektizmima upotrebljavajući ih kao stilska izražajna sredstva.

Osobitosti čiste sufiksalne tvorbe imenica

Dobro je poznato da je u hrvatskom književnom jeziku čista sufiksalna tvorba najplodnija pa se i velik broj Marovićevih tvorbenih inovacija odnosi upravo na takovu tvorbu. Pri tom se služi postojećim sufiksima *-(a)c*, *-ac*, *-(a)k*, *-jan*, *-nĭk*, *-njāk* pri tvorbi stilski izražajnih izvedenica ili pak pri izvođenju tvorbenih inačica muškoga roda. Za tvorbu novih stilski obilježenih izvedenica ženskoga roda e-sklonidbe rabi sufikse *-ina*, *-nica*, *-ja*, *-nja*, *-njavina*, *-oća*, *-uština*,⁴ a za tvorbu izvedenica ženskoga roda i-sklonidbe sufiks *-ōst*. Među sufiksima u tvorbi imenica srednjega roda izdvajam sufiks *-je* za tvorbu apstraktnih imenica od pridjevnih osnova te sufikse *-će* i *-(j)enje* za tvorbu glagolskih imenica od osnova svršenih glagola.

Sufiksi *-(a)c* i *-ac*

Marović rabi tvorbene inačice *mrtac* (G jd. *mrca*) sa sufiksom *-(a)c* (od skraćene pridjevske osnove) i *mrtvac* (G jd. *mrtvaca*) sa sufiksom *-ac* (od pune osnove) od kojih je prva dijalektizam,⁵ a druga stilski neobilježena u književnom jeziku, npr. *da budeš mrtac*⁶ (Sram i strah), *dotičući žutoljubičastu kožu mrca*⁷ (Jabuka). Tvorbena inačica *mrtvac* sa sufiksom *-ac* stilski je neobilježena u književnom jeziku pa ju Marović tako i rabi, npr. *mrtvac* (Pokvareni sat na krovu), *na trbuh mrtvaca* (Jabuka), *mrtvacem proglasio bi* (Buđenje).

Budući da je u književnom jeziku potvrđen složeni pridjev *vlastohlepan*, Marović ga je uvrstio u tvorbeni obrazac otpridjevnoga izvođenja imenica koje označuju mušku osobu: *vlastohlepac* < *vlastohlepan*, npr. *slijepi vlastohlepci* (Edip i Antigona).

uglavnom su već preuzeti iz knjige Demokritov kruh (iz 1978.), također iz romana Lastavica od 1000 ljeta (iz 1982.), a izravno iz ove knjige preuzeti su primjeri iz proze Pokvareni sat na krovu. Jedan je primjer objavljen iz eseja Pisati u Splitu iz izdanja iz 2004., a prvotno je objavljen 1986. Primjeri su također preuzeti iz romana Sram i strah (2011.). Dva su primjera preuzeta iz priče Otok Haiku iz izdanja iz 2011., a prvotno je objavljena 1978. Primjeri iz zbirke stihova Strah od slova (2014.) isti su kao u prethodno navedenim djelima, pa se ovdje posebno ne izdvajaju.

⁴ U knjizi Hembra Maroviću je čakavski sufiks *-šćina* poslužio pri sufiksnoj tvorbi imenica ženskoga roda *novšćina* 'novost' i *mejusobšćina* 'međusobni (mejusobni) odnosi'. Obje imenice izvodi od pridjevnih osnova, prvu od pridjeva *nov*, a drugu od skraćene osnove složenoga pridjeva *mejusoban*, tj. *mejusoban*.

⁵ Sufiksalna izvedenica *mrtac* česta je u govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmaciji.

⁶ Marović ovdje bira tvorbeni inačicu *mrtac* u kontekstu sjećanja na nekadašnje igre u njegovu djetinjstvu.

⁷ Genitiv *mrca* dijalektizma *mrtac* rezultat je glasovne promjene ispadanja suglasnika: *mrtca* > *mrca*.

Sufiks *-(a)k*

U postojeći tvorbeni obrazac (svršeni prefigurirani glagol IV. vrste + sufiks *-(a)k* = imenica muškoga roda koja označuje posljedicu glagolske radnje) Marović je uvrstio glagol *udubiti* te od njegove prezentske osnove izveo imenicu *udubak* koja ima uže leksičko značenje od imenice ženskoga roda *udubina*,⁸ npr. *s malenim udupkom na sjevernom zidu* (Sram i strah).

Sufiks *-jan*

Umjesto uobičajenoga izraza bogovi na Olimpu (u grčkoj mitologiji) Marović se dosjeti etnika *Olimpljan* (mn. *Olimpljani*) po uzoru na plodnu tvorbu muških etnika sufiksom *-an*, odnosno *-jan* s umetnutim *l* kao vrstom jotiranja na granici tvorbene osnove i sufiksa, npr. *Miljenici Olimpljana*.

Sufiksi *-nīk* i *-njāk*

Od osnove pridjeva *ponosan* Marović je izveo imenicu *ponosnik*, npr. *uniženi ponosnici* (Samoubistvo Boga).

Izvedenica *vršnik* sa sufiksom *-nīk* stilski je obilježena zastarjelica, također dijalektizam u književnom jeziku dok je stilski neobilježena tvorbeno inačica *vršnjak* sa sufiksom *-njāk*. Objе tvorbenе inačice imaju tvorbeno značenje ‘onaj koji pripada istoj vrsti’ i leksičko značenje ‘onaj koji je iste dobi’. Marović rabi obje, ali inačica *vršnik* susreće se u tekstovima koji se mogu povezati s njegovim djetinjstvom i rod-nim mjesnim govorom, npr. *kako su to on i njegovi vrsnici s veseljem činili* (Sram i strah), *gledajući u oči svojega vrsnika, kako su u djetinjstvu znali reći* (Sram i strah). Pri izvođenju imenice *vršnik* od osnove imenice *vrsta* događa se glasovna promjena ispadanja suglasnika na granici tvorbene osnove i sufiksa: *vrstnik* > *vršnik*. Osim što je dijalektizam, ta je izvedenica i zastarjelica u književnom jeziku. Marović ima i priču naslovljenu *Vršnjaci*. U književnom jeziku stilski neobilježena izvedenica *vršnjak* sa sufiksom *-njāk* izvedena je od iste osnove, s dvjema glasovnim promjenama na granici tvorbene osnove i sufiksa: ispadanje suglasnika i jednačenje po mjestu tvorbe (*vrstnjak* > *vrsnjak* > *vršnjak*).

Sufiks *-ina*

Izvedenicu *sunčevina* Marović rabi u značenju ‘sunčeva svjetlost u izmaglici’, npr. *utonule u sivoću sunčevine* (Otok Haiku). Stilski obilježena imenica *sunčevina* izvedena je po plodnom tvorbenom obrascu povezivanja odnosnoga pridjeva sa sufiksom *-ina*. U navedenom pridjevu Marović je u obrazac uveo do tada neiskorišteni odnosni pridjev *sunčev* u tom tvorbenom obrascu.

⁸ *Udubina* može biti opsegom veća, a *udubak* ne.

Sufiks *-nica*

U želji da za nijansu pojača značenje riječi *osama* i *osamljenost* Marović je prezentsku osnovu prefigiranoga svršenoga glagola IV. vrste *osamiti se* povezao sa sufiksom *-nica*, npr. *zadnju zarazu bez osamnice* (Ispraćaj). Također čitava knjiga nosi naslov *Osamnica*. Tu se može pretpostaviti svojevrсна leksička i semantička analogija prema riječi *tamnica* premda je riječ o potpuno drukčijem tvorbenom obrascu jer je *tamnica* izvedena od pridjeva sufiksom *-ica*.

Sufiksi *-ja* i *-nja*

Od prezentske osnove svršenoga glagola *propeti (se)* Marović je izveo imenicu *propnja* s jotiranjem na granici prezentske (ujedno i tvorbene) osnove *propn-* i sufiksa *-ja*. Rabi ju u značenju ‘propinjanje’, npr. *kad vaš dan pravi najveće propnje* (Vraćanje čovjeku).

Sufiks *-nja* u hrvatskoj je jezičnoj tradiciji pri tvorbi glagolskih imenica bio neusporedivo plodniji nego u današnjem književnom jeziku (usp. Vulić, 2013.: 138.; Vulić i Laco, 2015.: 209.; Laco i Vulić, 2021.: 17.; Laco i Vulić, 2023.: 192.). Marović je od prezentske osnove *vez-* nesvršenoga glagola *vezati* izveo imenicu *vežnja* u značenju ‘vezanje, svezanost’ s jednačenjem po mjestu tvorbe na granici osnove i sufiksa, npr. *Pustio si naprijed nadu kano beštiju iz vežnje*⁹ (Pritisici), *Ostavljajući trag jedne vežnje bez uvida* (Pričin).

Sufiks *-njavina*

Imenica *grmljavina* izvedena je sufiksom *-javina* od prezentske glagolske osnove. Marović je analogijom prema toj imenici od prezentske osnove glagola *sijevati* izveo imenicu *sjevnjavina* (Riječ u zemlji) u značenju ‘sijevanje’. Premda se u oba primjera radi o izvedenici od prezentske osnove, Marović se odlučio za drukčiji sufiks, tj. sufiks *-njavina*.

Sufiks *-oća*

Analogijom prema otpridjevnomu izvođenju *pun > punoća* Marović je od pridjeva *potpun* izveo imenicu *potpunoća* koja ima za nijansu pojačano značenje imenice *potpunost*, npr. *potpunoćom večeri* (Pritisici).

Sufiks *-uština*

Slabo plodan sufiks *-uština* u književnom je jeziku potvrđen u izvedenicama *baruština*, *maglušтина* i *vatruština* s izrazito pogrđnom stilskom obilježenošću. Stjepan Babić (2002.: 272.) je u svoju Tvorbu riječi u hrvatskome književnome jeziku

⁹ U tom primjeru tvorbeni stilem *vežnja* spaja se sa stilemom *kano beštiju* ‘kao životinju’ koji je kombinacija arhaizma *kano* i dijalektizma *beštiju*.

uvrstio i primjer *ribuština* za koji se može pretpostaviti da mu je izvor bio Marović (Riječ u zemlji, samospaljivanje). Inače se od imenice *riba* rabe pogrdnice *ribetina* i *riburina*, ali u izvedenici *ribuština* je pogrdnost još jače izražena.

Sufiks -*ost*

Sufiks -*ost* vrlo je plodan u tvorbi imenica i-sklonidbe, a plodnost tvorbenih načina s tim sufiksom rado je rabio i Marović. Pri tom je izvodio nove imenice od osnova različitih vrsta riječi, a najviše od pridjeva različitoga tipa, npr. od osnove odnosnoga pridjeva *gradski* izvedena je imenica *gradskost* u značenju 'ono što je u gradskom duhu': *Split je nekako izgubio ili zagušio (...) svoju gradskost* (Pisati u Splitu). Od osnove složenoga pridjeva *zrakoprazan* izvedena je imenica *zrakopraznost*, npr. *cjelov zrakopraznosti* (Pritisici). Od pridjeva *bivši* izvedena je, analogijom prema izvedenici *prošlost*, imenica *bivšost* u značenju 'bivše vrijeme', npr. *sve je bivšost* (Potop). Od zamjenice *ništa* izvedena je imenica *ništost* kao semantička inačica imenice *ništavilo*, npr. *šturost ništosti* (Vodoravna katarza). Prilozi *odavno* i *svejedno* poslužili su pri izvođenju imenica *odavnost* i *svejednost*, npr. *šetate u odavnosti* (Premještanja), *u svejednosti zla i dobra* (Antigona i Kasandra).

Sufiks -*je*

Analogijom prema apstraktnoj imenici *praznovjerje*, koju Babić (2002.: 301.) izvodi od skraćene osnove imenice *praznovjerac*, Marović je izveo imenicu *malovjerje* (Maslina u Delfima). Budući da nema imenicu **malovjerac*, njegova imenica *malovjerje* izvedena je sufiksom -*je* od za *n* skraćene osnove pridjeva *malovjeran*. Po istom je tvorbenom obrascu izvedena imenica *doslovlje* 'ono što je doslovno', s umetnutim *l* kao vrstom jotiranja na granici (skraćene) tvorbenne osnove i sufiksa, npr. *stala je smrtiti doslovljem* (Onaj koji hoda dnom). Osim pri izvođenju imenica od pridjeva koji završavaju na (*a*)*n*, Marović se sličnim tvorbenim obrascem poslužio pri izvođenju apstraktnih imenica od skraćene osnove pridjeva koji završavaju na *en*. Tako je od za *en* skraćene osnove pridjeva *bezvremen* izveo apstraktnu imenicu *bezvremelje* koja je za nijansu značenjski snažnijega intenziteta od izvedenice *bezvremenost*. Na granici skraćene osnove i sufiksa opet je umetnuto *l* kao vrsta jotiranja, npr. *nešto od bezvremlja nešto od vječnosti* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu)¹⁰.

Sufiksi -*će* i -(*j*)*enje*

U skladu s hrvatskom književnojezičnom tradicijom u hrvatskom književnom jeziku izvode se od infinitivne osnove svršenih glagola II. vrste imenice sa sufiksom

¹⁰ U prvotnoj verziji djela Marović rabi jekavizirani toponim Sustjepan, a u kasnijem izdanju izvorno ime Sustipan.

-će koje označuju glagolsku radnju ili rezultat glagolske radnje. Po tom obrascu Marović ima imenicu *otkinuće*, npr. *nikada se lomjava ni šum otkinuća ne čuje* (List i ljuske). Jedna pjesma također nosi naslov *Otkinuće*.

U hrvatskoj jezičnoj prošlosti i općenito u hrvatskoj jezičnoj tradiciji vrlo je plodan sufiks *-(j)enje* pri tvorbi glagolskih imenica srednjega roda od prezentskih osnova prefigiranih svršenih glagola (usp. Vulić, 2011.: 160.; Vulić, 2013.: 195.; Vulić i Laco, 2023.: 195.). Tom se mogućnosti poslužio i Marović u svojim djelima pa npr. nalazimo imenicu *poravnjenje* izvedenu sufiksom *-jenje* od prezentske osnove glagola *poravnati*, npr. *strah od poravnjenja mjesta* (Hodanje stari gaj). Pri tom je zanimljivo da Marović izvodi glagolsku imenicu od prefigiranoga svršenoga glagola V. vrste (*poravnati*)¹¹ dok je u jezičnoj tradiciji takvo izvođenje od svršenih glagola IV. vrste.¹²

Osobitosti čiste sufiksalne tvorbe pridjeva i glagola

Znatno je manje Marović bio sklon stilski obilježenim pridjevima i glagolima čiste sufiksalne tvorbe nego imenicama. Ovom prigodom izdvajam samo pridjev *burovit* u značenju 'koji je snažno izložen buri'. Nastao je analogijom prema pridjevima *vjetrovit*, *kišovit*, *maglovit* itd., npr. u obliku ženskoga roda *burovita* (Lastavica od 1000 ljeta). Riječ je o tvorbenom načinu izvođenja pridjeva od imeničkih osnova sufiksom *-ovit*, a izvedeni pridjevi pokazuju obilje onoga što je u temeljnom značenju tvorbene osnove.

Umjesto glagola *ubijati* i sl. opredijelio se za stilski snažno obilježen nesvršeni glagol IV. vrste *smrtiti* s izraženijim značenjem, npr. *stala je smrtiti doslovljem* (Onaj koji hoda dnom). Tu se, barem formalno, služi postojećim tvorbenim načinom za tvorbu nesvršenih glagola IV. vrste od imeničkih osnova sa sufiksom *-iti* (npr. *mastiti*, *sliniti*).

Nemali je broj svršenih glagola u hrvatskom književnom jeziku za koje je jasno da su nekoć bili prefigirani, ali budući da se njihov polazni glagol više ne rabi, oni u suvremenom jeziku nisu prefiksalne tvorenice na sinkronijskoj razini (npr. glagoli IV. vrste *osloniti se*, *priključiti*, *zaključiti* itd.). Oživljujući jezičnu prošlost, Marović vraća nekadašnji polazni oblik današnjih svršenih glagola IV. vrste *ozlijediti*, *pozlijediti* pa rabi *zlijediti* u značenju 'ozljeđivati', npr. *suh tren zlijedi uzduh oko tebe* (Pritisci), *da me i uzduh zlijedi* (Marsija).

Budući da glagolski pridjevi trpni istodobno pripadaju morfologiji (jer je riječ o glagolskim oblicima) i tvorbi riječi (jer su istodobno i pridjevi), zanimljivo je ovdje razmotriti primjere gl. pridjeva trpnoga na *-īt* i *-āt* u Marovićevim djelima. Valja se

¹¹ Stilski je neobilježena izvedenica *poravnanje* od infinitivne osnove glagola *poravnati* (koja je izvedena sufiksom *-nje*).

¹² I danas se npr. rabe glagoli *iskupljenje*, *otkupljenje*, *posvećenje*, posebice u okviru kršćanskoga nazivlja.

prisjetiti da se pridjevi izvedeni sufiksom *-it* smatraju zastarjelicama ili pokrajinskim riječima u književnom jeziku (usp. Babić, 2002.: 470.), dakle, stilski obilježena. Marović ih često rabi jer su sastavnim dijelom novoštokavskoga ikavskoga dijalekta kojim se govori u velikom dijelu srednje Dalmacije, npr. ostvaraji *pòkrīt* 'pokriven' i *ràzbīt* 'razbijen': *dok si slabo pokrit drhtao* (Otkinuće), *Sve igračke neba mogu biti razbite* (Sonata za staro groblje na Sustipanu /Sonata za staro groblje na Sustjepanu), *u razbitim ogledalima* (Samoubistvo Boga), *s razbitim svijećnjakom* (Samoubistvo Boga).

Budući da se u književnom jeziku pridjevi sa sufiksom *-at* izvode samo od imeničkih i pridjevskih osnova, ali ne od glagolskih (usp. Babić, 2002.: 480.),¹³ vrlo je zanimljiv Marovićev primjer *pròdāt* 'prodan' od svršenoga glagola V. vrste sa sufiksom *-āt* koji rabi u svojim književnojezičnim tekstovima, npr. *prodat kao namirnica* (Riječ u zemlji). Takve primjere valja smatrati dijalektizmima koje rabi pod utjecajem novoštokavskoga ikavskoga dijalekta.

Među dijalektizme u Marovićevim književnojezičnim tekstovima pripadaju i oblici gl. pridjeva trpnoga na *-en* koji su načinjeni od prezentske osnove svršenih glagola I. vrste na *-ati*, s prezentskim nastavkom *-em*. Tako je od prezentske osnove prefigiranoga glagola *ubрати*, pz. *uberem* načinjen gl. pridjev *uberен* 'ubran', npr. *puževa uberenih po nebu* (Riječ u zemlji), *uzet iz društva lovorova*¹⁴ *lista uberena na stablu što je visoko, raskošno izraslo* (Umjesto odbora za ukop). Od prezentske osnove prefigiranoga glagola *isprati*, pz. *isperem* načinjen je gl. pridjev trpni *isperen* 'ispran', npr. *nagrnuh opet isperenom praznošću* (Riječ u zemlji), *isperenih usta isperenih stopala* (Maslina u Delfima).

Imperfektivizacija

Analogijom prema tvorbenom slijedu: neprefigurirani nesvršeni glagol IV. vrste > prefigurirani svršeni glagol IV. vrste te imperefektivizacijom nesvršeni glagol (npr. *roniti* > *uroniti* > *uranjati*) Marović je načinio glagol *utanjati* (sa slijedom *tonuti* > *utonuti* > *utanjati*), npr. *dok bi utanjao u san* (Vršnjaci). Međutim glagoli tipa *uranjati*, *udvajati*, koji se rabe u književnom jeziku, nastali su imperfektivizacijom svršenoga glagola IV. vrste dok je Marovićev glagol *utanjati* rezultat imperfektivizacije glagola II. vrste *utonuti*. Time je iskoristio mogućnost slobode književno-umjetničkoga stila i istupio iz postojećih obrazaca tvorbe riječi u sustavu hrvatskoga književnoga jezika.

¹³ Kao iznimku izvođenja od glagolske osnove tim sufiksom u standardnom jeziku Babić navodi pridjev *domišljat* i to s alternativnim sufiksom *-jat*. Valja upozoriti da ima još pridjeva izvedenih od prezentske osnove glagola IV. vrste sufiksom *-jat*, npr. *umiljat*.

¹⁴ Odnosni pridjev *lovorov* u ovom je primjeru donesen u genitivnom obliku po imeničkoj sklonidbi, ali riječ je o izdanju poslije piščeve smrti pa nije isključena lektorska intervencija. Inače su odnosni pridjevi na *-ov*, *-ev*, *-in* u Marovićevim djelima u oblicima pridjevsko-zamjениčke sklonidbe.

Čista prefiksalna tvorba imenica

Stilski obilježene imenice čiste prefiksalne tvorbe najčešće tvori prefiksima *ne-*, *nad-*, *pred-*, *bez-*, *pra-*, *preko-*, *post-*.

Prefiks *ne-*

Marović je bio vrlo sklon osebujnoj mračnoj poetici pa u skladu s tim poseže za gotovo neograničenim mogućnostima kombinacija osnovne imenice s prefiksom *ne-*. Koristeći takvu vrstu tvorbenih antonima, gradi svoju poetiku niječnoga predznaka.¹⁵ Tvori ih od imenica svih triju rodova različitih tipova sklonidaba. Polazne imenice mogu biti tvorbeno nemotivirane, a nerijetko je polazna imenica izvedenica od glagola. Među primjerima takvih čistih prefiksálnih tvorenića izdvajam *nedan* (More koje leti), *nenoc* (More koje leti), *nevid* (Samoubistvo Boga), *nebroj*, npr. *u vodi s nebroj leševa* (Potop), *neizlaz*, npr. *tko je taj da te vodi takvog do neizlazâ* (Samoubistvo Boga), *nepomak*, npr. *u tom mraku / Nepomaku* (Mrkli mrak nepomak), *u potpunom nepomaku* (Vršnjaci), *neučeník* (Besjeda uz more), *nehitnja* (More majstorstva), *neljubav*, npr. *Nikoga ne možeš osigurati protiv neljubavi i nevolje*. (Lastavica od 1000 ljeta), *nesvetost*,¹⁶ npr. *nesvetost je nesnošljiva* (Postfaust), *netijelo*, npr. *strah od iskustva netijela* (Hodanje stari gaj), *nelišće* (U cilju (sve sitnije vrijeme)) itd.

Prefiks *nad-*

Stilski obilježene čiste prefiksálne tvoreniće s prefiksom *nad-* Marović najčešće rabi u tvorbi imenica muškoga roda, rjeđe ostalih, npr. *nadsan*: *Al dōdīrnuti*¹⁷ *nadsnom nađemo se opet* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu), *nadživot* (Hodanje stari gaj), *natpovijest* s jednačenjem po zvučnosti na granici prefiksa i polazne riječi, npr. *pred ulazima u natpovijest* (Hodanje stari gaj).

Prefiks *pred-*

Snažno je stilski obilježena čista prefiksálna tvorenića *predsmrt*¹⁸ u značenju 'tegoban život', npr. *Za svoju predsmrt* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu). Premda *predsvitanje* i *predvečerje* nisu istoga tvorbenoga načina, može se reći da je čista prefiksálna tvorenića *predsvitanje* nastala analogijom prema prefiksálno-sufiksálnoj tvorenići *predvečerje*, npr. *negdje u predsvitanje* (El Greko), *predsvitanje* (Samoubistvo čovjeka).

¹⁵ Isti tip prefiksálnih tvorenića pri gradnji stilematike niječnoga predznaka rabila je i pjesnikinja Desanka Matijević iz Boke Kotorske u svojim pjesmama na hrvatskom književnom jeziku (usp. Vulić, 2023.: 144.).

¹⁶ Ne rabi pridjev *nesvet* pa je stoga jedino moguća tvorba *svetost* > *nesvetost*.

¹⁷ Navedeni glagolski pridjev trpni akcentuirala je autorica rada kako bi se jasno razlikovao od infinitiva.

¹⁸ Premda se rabi pridjev složeno-sufiksálne tvorbe *predsmrtan*, imenica i-sklonidbe *predsmrt* nije s njim u izravnoj tvorbenoj vezi nego su obje te riječi nastale od imenice *smrt*.

Prefiksi *bez-*, *pra-*, *preko-*, *post-*

Kombinacijom prefiksa *bez-* i tvorbeno motivirane glagolske imenice *obaziranja* nastala je čista prefiksalsna tvorenica *bezobaziranje* u značenju 'neobaziranje'. Marović je zbog igre riječi, tj. zbog suglasja s tvorenicama *bezbroj* i *obaziranje* zamijenio prefiks *ne-* prefiksom *bez-*, npr. *dodavajući hod bezobaziranju u bezbroj obaziranja* (Pregršt šišaka).

Analogijom prema čistoj prefiksalsnoj tvorenici *pralik* Marović rabi *praobraz* (Hembra) s prefiksom *pra-*.

Višeznačna je čista prefiksalsna tvorenica *prekoživljenje* s prefiksom *preko-* koji se veže s tvorbeno motiviranom odglagolskom imenicom *življenje*, npr. *strah od prekoživljenja* (Hodanje stari gaj). Budući da dolazi u kombinaciji stihova *strah od dogrobnosti / strah od prekoživljenja*, značenje joj je primarno transcendentno.

Posuđeni prefiks *post-* obično se u hrvatskom književnom jeziku veže s imenicama, obično su to imenice koje označuju neki umjetnički pravac ili razdoblje, npr. *postmoderna*. Marović ga veže s imenom osobe pa jedna njegova pjesma nosi naslov *Postfaust*.

Čista prefiksalsna tvorba pridjeva i glagola

Kao što u čistoj prefiksalsnoj tvorbi imenica Marović gradi stilematiku niječnoga predznaka tvorbenim antonimima koji su kombinacija prefiksa *ne-* i polazne riječi, isti stilski postupak primjenjuje u čistoj prefiksalsnoj tvorbi pridjeva, primjerice *nezvezdan* (Samoubistvo Boga), *neiznenađen Dječak se polako (...) stao primicati neiznenađenoj životinji* (Ljudski kusur) itd. Pridjev *nekasnan* znači mu 'koji će uskoro doći', npr. *do nekasnog časa smrti moje* (Oče naš).

U čistoj prefiksalsnoj tvorbi glagola zanimljivi su primjeri stilski obilježenih tvorenica s prefiksima *nad-*, *od-*, *iz-*. U svim je primjerima riječ o svršenim glagolima koji su načinjeni od nesvršenih.

Čista prefiksalsna tvorenica *nadspavati*, koja je svršeni glagol, načinjena je kombinacijom prefiksa *nad-* i nesvršenoga glagola, npr. *da i nisi nadspavao im smrt* (Buđenje).

Čista prefiksalsna tvorenica *odživjeti* s prefiksom *od-* također je svršeni glagol koji se tvori od nesvršenoga glagola. Rabi se u neobičnu značenju 'vratiti u prošlost', npr. *Neka nas mjesta sasvim odžive* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu).

Od nesvršenoga glagola *udovoljavati* (koji je nastao imperfektivizacijom svršenoga glagola *udovoljiti*) Marović je, služeći se prefiksom *iz-*, načinio svršeni glagol *izudovoljavati*, npr. *vrlo rado redom izudovoljavao* (El Greko).

Prefiksalsno-sufiksalsna tvorba imenica

Nekoliko je stilski obilježenih primjera Marovićeve prefiksalsno-sufiksalsne tvorbe imenica. Tako u značenju 'život' rabi tvorenicu *dogrobnost*, npr. *strah od dogrob-*

nosti (Hodanje stari gaj). Budući da izostaje pridjev **dogroban*, tvorbena osnova imenice *dogrobnost* je imenica *grob* koja se veže s prefiksom *do-* i sufiksom *-nōst*.

Apstraktnu imenicu srednjega roda *bezmjerje* rabi u značenju 'ono što nema mjeru, što se ne može izmjeriti, što je bez mjere'. Budući da izostaje pridjev **bezmjeran*, riječ je o prefiksarno-sufiksnoj tvorbi prefiksom *bez-* i sufiksom *-je*, npr. u *čudesno točnoj mjeri i bezmjerju* (Lastavica od 1000 ljeta). Istim sufiksom i prefiksom *pred-* načinjena je od osnove imenice *jutro* tvorenicu *predjutarje*, npr. *Rano predjutarje* (Pokvareni sat na krovu). Marović se tu poslužio tvorbenim načinom kao u imenice *predvečerje*.

Prefiksarno-sufiksna tvorba pridjeva i glagola

Vjerojatno potaknut imenicom *beskućnik* Marović rabi pridjev *beskućni* u značenju 'prostor bez kuće', npr. *beskućni prostor* (*Premještanja*). Tvorenicu *beskućnik* i *beskućni* nisu u izravnoj tvorbenoj vezi. Pridjev *beskućni* nastao je povezivanjem prefiksa *bez-* i sufiksa *-nī* s osnovom imenice *kuća* (s jednačenjem po zvučnosti na granici tvorbene osnove i prefiksa).

Nekoliko je stilski obilježenih svršenih glagola prefiksarno-sufiksne tvorbe sa sufiksom *-iti*. Svi pripadaju IV. vrsti i svi imaju imeničku osnovu. Pri njihovoj tvorbi sudjeluju različiti prefiksi. Prefiksom *od-* načinjen je glagol *odčovječiti* u značenju 'bez svojstva čovjeka', npr. u glagolskom pridjevu trpnom *odčovječena daha* (More koje leti). Analogijom prema *uokviriti* nastao je glagol *uobručiti* 'staviti u obruč' s prefiksom *u-*, npr. *valja nečim jačim uobručiti* (Ispuni tu ruku). Istim prefiksom i sufiksom po potpuno istom tvorbenom obrascu načinjen je izrazitije stilski obilježen glagol *ukrevetiti* (i) u značenju 'poleći, staviti nekoga u krevet', npr. *ili je ona skoknula ukrevetiti onoga* (Vršnjaci).¹⁹ Ima li se na umu da Marović u svojim djelima češće rabi riječ *postelja* nego *krevet*, glagol *ukrevetiti* u njegovim je tekstovima posebice stilski obilježen.

Rjeđe su stilski obilježeni glagoli prefiksarno-sufiksne tvorbe sa sufiksom *-ati*. Pripadaju V. vrsti i također su svršeni. Takav je npr. glagol *začavlati* s prefiksom *za-*, a osnova mu je imenička. Rabi se u značenju 'pričvrstiti čavlima', npr. *kič-kalendar bio je začavljan velikim, zarđalim čavlima na zidu* (Ljudski kusur).

Čista složena tvorba imenica

Marovićeve stilski obilježene čiste složene najčešće su rezultat slaganja oblika *sve* u značenju 'sveobuhvatan' i imenice koja je i sama tvorbeno motivirana riječ, najčešće sufiksna tvorenicu (*sveosama*, *svepraznost*, *sveravnodušnost*, *sveotuđenje*), a rjeđe prefiksna (*svenemoć*), npr. *Mi smo sveosama* (Sonata za staro groblje

¹⁹ Među regionalizme koje Marović upliće u svoj književnojezični izričaj mogu se ubrojiti i infinitivi na *-t*, tj. bez dočetnoga *-i*.

na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu), *strah od škrjuta svepraznosti*²⁰ (Hodanje stari gaj), *Što se truju ubodima sveravnodušnosti i sveotuđenja* (Samoubistvo Boga), *virom vlastita nestanka i svenemoći* (Samoubistvo Boga).

Ima i primjera slaganja zamjenice *sebe* i imenice koja je tvorbeno motivirana sufiksalna izvedenica (*sebesukladnost*, *seberaspinjanje*), npr. u češće *potpunim sebesukladnostima* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu), *poneseni otrovima seberaspinjanja* (Samoubistvo Boga).

Rjeđi su primjeri slaganja oblika *sam* i tvorbeno motivirane imenice koja je sufiksalna izvedenica, npr. *samoruganje* ‘ruganje samomu sebi’: *s nešto samoruganja* (Lastavica od 1000 ljeta).

Čista složena tvorba pridjeva

Marovićevi složeni pridjevi izrazito su stilski obilježeni. Jedan od njih je pridjev *kvasinastoljubičast* (More na Staru godinu) koji podrazumijeva uporabu pridjeva *kvasinast* u značenju ‘nalik na kvasinu (odnosno na ocat)’. Drugi koji ovdje valja izdvojiti je pridjev *crnoodjevenobjeloglavi*. Potvrđuje se u primjeru *Stajao je pred generalom kao crnoodjevenobjeloglavi pingvin* (El Greko).

Nedvojbeno je taj pridjev nastao čistom složenom tvorbom, ali nameće se pitanje koliko tvorbenih osnova sudjeluje pri tom čistom slaganju – dvije ili tri. Naime, pridjev *bjeloglavi* potvrđen je u književnom jeziku pa, premda je sam po sebi složenica, on je kao cjelina jedna tvorbeno osnova. Međutim, pitanje je je li potvrđen složeni pridjev *crnoodjeven*. Ako jest, onda je pridjev *crnoodjevenobjeloglavi* složen od dvije tvorbeno osnove koje su obje čiste složenice, tj. tvorbeno je raščlamba *crnoodjeven-* + *-o-* + *bjeloglavi*.

Ali, ako pridjev *crnoodjeven* nije, onda je pridjev *crnoodjevenobjeloglavi* složen od tri tvorbeno osnove od kojih je prva tvorbeno nemotivirani pridjev, druga pridjev nastao čistom sufiksalskom tvorbom, a treća pridjev koji je čista složenica, tj. tvorbeno je raščlamba *crn-* + *o* + *odjeven-* + *-o-* + *bjeloglavi*. Osobno sam sklonija prvomu tumačenju.

Složeno-sufiksalska tvorba imenica

Svoje imenice složeno-sufiksalske tvorbe Marović je uklapao u postojeće tvorbeno obrasce u hrvatskom književnom jeziku. Tako je npr. po tvorbenom obrascu imenice *kamenolom* načinjena imenica *tupinolom* ‘mjesto gdje se lomi tupina’, s prvom imeničkom osnovom *tupin-* imenice *tupina*²¹ i drugom prezentskom osnovom *lom-* nesvršenoga glagola IV. vrste *lomiti* te nultim sufiksom. Osnove su povezane

²⁰ Budući da nije potvrđen pridjev **sveprazan*, nije riječ o sufiksalskoj izvedenici nego o čistoj složenici.

²¹ Značenje riječi *tupina* je ‘vrsta vapnenca za proizvodnju cementa’.

spojnikom *-o-*, npr. *ponad ovoga istoga starog tupinoloma* (Sram i strah), *niza strminu tupinoloma* (Sram i strah).

Analogijom prema imenici *punoglavac*, koja označuje životinju, načinjena je imenica *punodžepac* koja označuje osobu punih džepova, tj. bogataša. Budući da nije potvrđen pridjev **punodžep*, može se smatrati složeno-sufiksalsnom tvorenicom s prvom pridjevskom i drugom imeničkom osnovom koje su povezane spojnikom *-o-*, a na kraju je sufiks *-(a)c*, npr. *kakav nije ni jedan vaš punodžepac* (More koje leti).

Izvedenicu *sljepočica*, koja se danas smatra zastarjelicom, Marović rabi u svojoj poemi *Samoubistvo Boga* iz 1958.²² U današnjem književnom jeziku rabe se inačice *sljepoočica* (starija, bliža hrvatskoj jezičnoj tradiciji) i *sljepoočnica* (novija), a Marović u svojim kasnijim djelima rabi isključivo tvorbenu inačicu *sljepoočica* nastalu složeno-sufiksalsnom tvorbom s prvom pridjevskom i drugom imeničkom osnovom koje su spojene spojnikom *-o-*, a na kraju je sufiks *-ica*, npr. *sljepoočica tog djeteta* (Peristil), *znoj po čelu i sljepoočicama* (Ljudski kusur), *na lijevoj sljepoočici* (Kupačica), *u sljepoočicama* (Otok Haiku), *sljepoočica* (Krstionica), *krilima otiruć sljepoočice otocima* (U sjaju očaju).

Složeno-sufiksalsna tvorba pridjeva

Tvorbeno značenje pridjeva *svjetlodajan* je 'koji daje svjetlo', npr. *svjetlodajan duh njezin* (Maslina u Delfima). Pridjev *svjetlodajan* načinjen je od prve imeničke osnove *svjetl-* imenice *svjetlo* koja je spojnikom *-o-* povezana s prezentskom osnovom nesvršenoga glagola *davati* (pz. *dajem*), a na kraju je sufiks *-(a)n*.

Budući da nije potvrđena složena imenica **dvonebo*, pridjev *dvoneban* valja smatrati tvorenicom složeno-sufiksalsne tvorbe s prvom osnovom od glavnoga broja i drugom imeničkom osnovom koja se veže sa sufiksom *-(a)n*. Osnove su povezane spojnikom *-o-*. Od oblika srednjega roda pridjeva *dvoneban* preobrazbom je nastao prilog *dvonebno* koji rabi Marović, npr. *dvonebno krijepljeni* (Riječ u zemlji).

Sraslice

Od Marovićevih sraslica u ovom se radu izdvaja vremenski prilog *kadikad* u stilski neobilježenoj uporabi, npr. *Treba samo odahnuti kadikad* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu), *oslobodi me kadikad* (Oče naš), što je u skladu s hrvatskim književnim jezikom.²³

²² Prije stotinjak godina *sljepočica* je bila stilski neobilježena riječ pa ju npr. Milan Begović redovito rabi u svojim djelima.

²³ Zanimljivo je, međutim, da su pojedini hrvatski pisci prije stotinu godina tu sraslicu pisali kao odvojene riječi. Tako npr. Ivo Vojnović u svom pismu Ivi Andriću koje je datirano 18. prosinca 1922. piše: *šalji mi kad i kad po koju karticu*. Vojnovićeva pisma priredio je za tisak Tihomil Maštrović (2009.: 25.).

Zaključak

U pjesmama i poemama napisanima pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća Marović je iznimno sklon stilski obilježenim riječima nastalim porabom potencijala „praznih mjesta“ u sustavu tvorbe riječi u hrvatskom standardnom jeziku. Uglavnom se služi postojećim tvorbenim obrascima, ali s kombinacijama tvorbenih sastavnica koje su teorijski moguće, ali u praksi nepotvrđene ili vrlo rijetko potvrđene. Općenito se može reći da Marović u tom razdoblju rado poseže za stilemima, tvorbenim i netvorbenim, uključujući fonološke dijalektizme, morfološke arhaizme i dijalektizme,²⁴ leksičke arhaizme, opsolescente (tj. riječi koje bi mogle uskoro postati zastarjelice) pa čak i žargonizme i općenito riječi i izraze iz razgovornoga jezika,²⁵ dok su leksički dijalektizmi iz toga Marovićevega književnoga razdoblja posebna tema za istraživanje,²⁶ kao i romanizmi u tim djelima koji su u hrvatskim idiomima prihvaćeni u različitim povijesnim razdobljima. Vrlo su česte i njegove asocijacije na Marulićev jezik u različitim inačicama. Od početka sedamdesetih godina 20. stoljeća postupno se sve više priklanja dijalekatnomu pjesništvu, a suvremenomu dijalekatnomu izričaju priključuje i revitalizira riječi i izraze koji su bili sastavnim

²⁴ Npr. sklanjanje posvojnih zamjenica i pridjeva na *-ov, -ev, -in* po zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi, npr. *nestalo u hipu jutra i lišća smokvinog* (Sonata za staro groblje na Sustipanu/Sonata za staro groblje na Sustjepanu), *po toplini njegovoga oka* (Riječ u zemlji) morfološki je dijalektizam, kao i uporaba akuzativnoga oblika *mater* u službi nominativa ‘matī’, npr. *Uto je ušla mater* (Ljudski kusur). Važno je ipak naglasiti da se morfološki arhaizmi protežu u većoj ili manjoj mjeri kroz cijelo Marovićevo stvaralaštvo pa često rabi imenicu *vrst* ‘vrsta’ prema starijoj i-sklonidbi te imenice, npr. *koja oduvijek bijaše neka vrst piste* (Sram i strah).

²⁵ Npr. *da mu konj ne šmugne* ‘da mu konj naglo ne pobjegne’ (Ljudski kusur).

²⁶ Npr. *more sa kojim se jačam* ‘hrvam’ (Pritisci), *očale* ‘naočale’ (Pritisci). Glagol *jačati se* u značenju ‘hrvati se’ uobičajen je u govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u srednjoj Dalmaciji. U Dalmaciji riječ *očale* rabe govornici dvaju štokavskih dijalekata, također čakavci, pod utjecajem talijanskoga *occhiali*. Zanimljiva je i uporaba prijedloga *su* koji je prije svega uobičajen u novoštokavskom ikavskom dijalektu srednje Dalmacije, a odatle i u čakavštini. Marović ga npr. rabi u dječjoj čakavskoj pjesmi: Ča ko more, ča ko zna, u zbirci Ča triba govorit: *nego se umit / nego se prat / su puno vode i malo sapuna*. Važno je upozoriti da Marović taj prijedlog rabi i u kasnijim svojim djelima. npr. u romanu *Sram i strah* koji je napisao potkraj osamdesetih godina prošloga stoljeća, a objavljen mu je posmrtno: *su sedam siročadi*. U svom romanu *Ljudski kusur* Marović piše: *bio je šporak, star i šprak, špaker star i šporak*. Dijalektizmi *šporak* ‘prljav’ i *špaker* ‘štednjak’ rabe se i u novoštokavskom ikavskom dijalektu na području srednje Dalmacije, a djelomice i u čakavštini splitskoga obalnoga područja. Istodobno, međutim, u istom djelu rabi i stilski neutralnu riječ *štednjak*, npr. *produžile do štednjaka*. U romanu *Ljudski kusur* ima i cijelih izraza uobičajenih u novoštokavskom ikavskom dijalektu srednje Dalmacije, npr. *Eto te đavle!!!*, isto tako i u romanu *Sram i strah*, npr. *Ludonjo jedan, dabiludonjo!* Ovom prigodom spomenut ću još čakavizme *jematva* ‘berba’ i *vrtal* ‘vrt’. Prvu od njih nalazimo npr. u stihovima *o moje tijelo / zašto se nisi razišlo u zemlji / crvā i mravā jematvi* u pjesmi *Trava* na Tinovu grobu koju je napisao 1960., a drugu u naslovu pjesme *Vrtal* koju je napisao 1962. Objge su objavljene u zbirci *Moći* ne govoriti 1988. Inače, objge te riječi uobičajene su i u novoštokavskom ikavskom dijalektu u srednjoj Dalmaciji. Pridjev *betežan* ‘bolestan’ te množinski oblik *betežni*, koji može biti i pridjev i poimeničeni pridjev, pripada među najstarije mađarizme u hrvatskom jeziku. U okviru idioma na kojem piše Marović istodobno pripada i hrvatskoj jezičnoj baštini i dijalektnom krugu, npr. *Betežni su unaprijed uskraćeni* (Ljudski kusur).

dijelom hrvatskoga književnoga jezika sve do pobjede jezične koncepcije hrvatskih vukovaca u 20. stoljeću, kao npr. priloge *jur* ‘već’ i *stopro* ‘upravo sada, netom, tek’.²⁷ Ti se prilozi razmjerno često susreću u njegovim djelima, npr. u njegovoj dijalekatnoj pjesmi Osin pisnika D. I. u ciklusu Suprotiva, koju je napisao 1971., a objavio godinu kasnije, rabi te priloge u susjednim stihovima: *stopro san stiga / oni jur umiru*.²⁸ Prilog *stopro* rabi npr. i u jezično hibridnoj poemi Hembra (1976.): *kroz trijesak ki stopro je prestajao*. Prilog *jur* nalazimo npr. i u dijalekatnoj pjesmi za djecu Snig u Splitu olivan Split u snigu: *U snigu se, na primjer, mogla vidit – Pjaca / (ujutro je bila bila kâ krajica, Snigujica, / a pozapone jur kâ nika štraca i mulica)*,²⁹ zatim u pjesmi Stid i strah: *vino ti je jur na stolu*. Spomenut ću još ovom prigodom njegovu pjesmu Suprotiva (Split 1501 – 1971) koja je u jezičnom smislu također kombinacija suvremene i stare čakavštine Marulićeva doba. Na to vrlo jasno upućuje datiranje 1501 – 1971, zatim izriječom stihovi *iz jazika ditinstva / u ditinstvo jazika / o Marule! Pojti ćemo* (uz naslov Suprotiva u istoimenom ciklusu pjesama). Nekoliko godina poslije (1975.) objavljuje cjelovitu dijalekatnu zbirku pjesama za djecu naslovljenu *Ča triba govorit*. I tu je zapravo riječ o stiliziranoj splitskoj čakavici, a ne o organskom idiomu. Prilozi *stopro* i *jur* i dalje ostaju sastavnim dijelom njegova književnoga jezika i u suvremenom standardnojezičnom izričaju pa ih npr. susrećemo u njegovoj prozi El Greko (1978.): *Otvara se, naime golemo, stopro dovršeno, luksuzno hotelsko naselje; žestina sunca koje se bilo jur visoko popelo*.

To je ujedno vrijeme kada se vrlo intenzivno okreće hrvatskoj jezičnoj baštini o čem svjedoči njegova poema Hembra koja je objavljena 1976., a pisao ju je u razdoblju od siječnja do rujna 1972., nakon sloma Hrvatskoga proljeća.³⁰ Riječ je o jezičnom hibridu, pomno kombiniranom miješanjem različitih hrvatskih jezičnih sustava iz prošlosti i sadašnjosti, što uključuje hrvatski jezik iz 16. i 17. stoljeća s čakavskom, ali i onaj sa štokavskom osnovicom. Suvremena čakavština splitskoga kraja prepoznatljiva je u Hembri npr. u pojedinim romanizmima kao što je *šempre* ‘uvijek’, kojih nema u Marulića,³¹ a tu su i riječi iz suvremenoga splitskoga govora, znatnim dijelom s elementima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta (npr. *u straju, u rebriman, na oposun po zakonu ovog svita*). Ne smiju se u tom djelu zaboraviti riječi iz suvremenoga jezika kao npr. *tv-okvir, razred, tanker, liječevići, uradili, tutanj taj tresao je zemlju ispred i zemlju iza, vatromet* u koji uključuje i svoje tvorenice tipa

²⁷ Opširnije o tim priložima u hrvatskom jeziku vidi u Vulić i Laco, 2015.

²⁸ I inače se u tom pjesničkom ciklusu Marovićev pjesnički jezik u znatnoj mjeri oslanja na Marulićev.

²⁹ Ta je pjesma (napisana 1971.) također dijelom njegova Trogirskoga triptiha.

³⁰ Na početku djela Marović napominje da je riječ *hembra* preuzeo iz Poljičkoga statuta, da joj značenje nije sa sigurnošću utvrđeno, ali da Mažuranić pretpostavlja da bi mogla značiti ‘pamćenje’. U kontekstu toga djela odnosila bi se na povijesno pamćenje hrvatskoga naroda. Budući da Marović ne navodi o kojem je Mažuraniću riječ, valja napomenuti da je to Vladimir Mažuranić koji je natuknicu *hembra* uvrstio u svoje Prinosne za hrvatski pravno-povjestni rječnik (str. 377.).

³¹ Marulić rabi stare hrvatske riječi *uvik* i *vazda*.

praobraz. Tu mješavinu dobro pokazuje usporedna uporaba čakavskoga pridjeva *črn* sa starim inicijalnim skupom *čr-* (npr. *črn povoj*, uključujući i one s antepniranim samoglasnikom *a* ispred slogotvornoga *r*, npr. *čarna crikvo*) i štokavskoga *cr* u suvremenom splitskom štokavsko-čakavskom preplitanju (npr. *pod crnim bijcima*), ali i izravnom mješavinom i jednoga i drugoga (npr. *crna crikvo*, nakon čega odmah slijede *čarne oči*) ili pak mješavina staroga jezika i razmjerno novijih romanizama, npr. u sintagmi *ča plav svoju dna brobužana ložimo*.³² Izravan Marulićev utjecaj u Hembri osjetan je već na početku djela u stihu *Sih sat drobnih kruh naš dobri*³³ ili npr. u nazivu *Puti općeni* 'javni putevi' prema Marulićevu objašnjenju grecizma *drum* u *Juditi: Drom ali drum zove se put općeni*. Utjecaj pak Marina Držića prepoznaje se u sintagmi *feco juckog roda*,³⁴ a utjecaj Junija Palmotića u sintagmi *Gomilo govnaido*.³⁵ Marović se u ovom djelu opredjeljuje za inačicu *oholast* (tj. N mn., G jd. *oholasti*) u značenju 'oholost' koja ga povezuje i s Marulićem (*Judita*), ali i s Držićem i Gundulićem (*Osman*). S brojnim ga dubrovačkim autorima povezuje i imenica i-sklonidbe *pjesan* (usp. Vulić, 2011.: 149.; 2013.: 127.; 2018.: 19.), npr. u Hembri u vokativnom obliku *pjesni moja*. U stilu je stare dubrovačke književnosti i sintagma *gdi cavti brijeme od mojemuča* 'gdje cvjeta vrijeme majmuna'.³⁶ Tu je i općepoznati dubrovački niječni prezent glagola *biti* s ijekavskim odrazom *jata*, npr. *Inijesi se smijala*.³⁷ Držića i Marulića i izriječkom spominje, Držića imenom *Marin*, a na jezik Marulićeva vremena podsjeća i slovopisnim rješenjima pišući njegovo ime na onodobni način *Marvl* (*v* u tom položaju = *u*). Općenito se može reći da je u Hembri riječ o mješavini staroga jezika Marulićeva tipa, a u manjoj mjeri i jezika dubrovačkih autora iz 16. i 17. stoljeća, suvremene čakavštine obalnoga područja oko Splita, također novoštokavskoga ikavskoga dijalekta u Dalmaciji te suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika.

³² Tu staru hrvatsku riječ *plav* ('plovilo, lađa') koja je uobičajena u hrvatskom književnom jeziku 16. stoljeća (i čakavskom i štokavskom) nalazimo u kombinaciji s novijim dijalektizmom *probužana* ('probušena') kojega je osnova romanskoga podrijetla.

³³ Marulićev uvod u spjev *Judita* počinje stihovima *sih dan svetih korizmenih* ('ovih dana svetih korizmenih'), a završava datiranjem *Od rojen'ja Isukrstova u puti godišće prvo nakon tisuća i pet sat* ('od utjelovljenja Isusova prve godine nakon tisuću i petstote', tj. tisuću petsto prve godine). Marović, međutim, nije prepoznao da je Marulićev oblik *sat* zapravo sastavni dio broja, tj. stari genitivni oblik broja *sto* s osnovom *st-* i nultim gramatičkim morfemom u genitivu množine što je rezultiralo umetanjem blagoglasnoga *a* pa je razvoj *st > sat*. Marovićevo *sih sat drobnih* znači 'ovih sitnih sati', što znači da je Marulićev genitivni oblik *sat* broja *sto* iščitao kao genitiv turcizma *sat* kojega u Marulićevu djelu uopće nema.

³⁴ Prema Držićevoj sintagmi *feca ljuckoga naroda* u govoru Dugoga Nosa na početku Dunda Maroja.

³⁵ Palmotić je autor burleskne kratke poeme *Gomnaida*.

³⁶ U Držićevu govoru Dugoga Nosa u Dundu Maroju nalazimo npr. *brijeme od poklad, brijeme od prolitja, u to prvo brijeme, u brijeme, bijelim ružami cafti, obraza od mojemuče, od mojemuča*. Ikavizam *gdi* također je čest u dubrovačkih renesansnih književnika (usp. Vulić, 2018: 12).

³⁷ Marović ima i drugih primjera dubrovačkoga tipa sa slijedom *ije* za odraz *jata*, npr. *poput onijeh večeri u kolovozu* (usp. Vulić i Laco, 2018: 197., 233.).

Ti i slični Marovićeve jezični pokusi nisu uvijek bili dobro prihvaćeni pa Zvonimir Mrkonjić u pogovoru knjige *Suprotiva* (str. 195. – 208.), koju je nazvao po već spomenutom Marovićeve djelu, aludirajući na naslov Marovićeve pjesme *Smrtna kazna jezikom*, zaključuje: „Prekršiti jezičnu normu, za pjesnika, isto je što i osuditi sebe *in verbo* na smrt“ (str. 195.). Na tragu toga nerazumijevanja i Marović u *Pjesmi od spolija* u svom Trogirskom triptihu piše: *Dojam da nas i zidovi razumiju a ljudi ne*. Općenito valja upozoriti da unutar Trogirskoga triptiha valja razlikovati dijalekatne pjesme u suvremenom smislu riječi, kao što je npr. pjesma Emanuel Vidović (napisana 1970.) te pjesme koje su inačice na Marulićev jezik kao npr. *Pjesma od spolija*. Marović tih godina piše i pjesme na suvremenom hrvatskom književnom jeziku koje, sukladno svojoj tematici, istodobno obiluju jezičnim rješenjima koja ih povezuju s hrvatskom jezičnom baštinom. Takve su npr. pjesme *Riva degli Schiavoni* i *Santa Maria della Salute* (obje napisane 1970.).

Početak osamdesetih godina 20. stoljeća Marović se uglavnom ponovno vraća hrvatskomu standardnomu jeziku na kojem je napisao i objavio roman za mlade (sa sastavnicama fikcije) *Lastavica od 1000 ljeta* (1982.). Jezik toga romana sadrži tek pokoji usputni dijalektizam ili arhaizam. Doduše, nastojao je da replike pojedinih likova budu na dijalektu, ali i tu je nedosljedan. Za razliku od djela iz prethodnoga razdoblja u velikoj mjeri nadahnutih hrvatskim književnicima iz 16. i 17. stoljeća, u romanu *Lastavica od 1000 ljeta* preuzima rješenja od Tina Ujevića pa se početno *Ne boj se, nisi sam* iz Ujevićeve pjesme *Pobratimstvo lica u svemiru* pojavljuje na različitim mjestima u romanu, pri početku i pri kraju itd.³⁸

Nove je riječi Marović smišljao i stvarao dok je imao snage za to. One izostaju u djelima sabranim u knjizi *Job u bolnici* koju je Marović pisao već teško bolestan prije smrti, a objavljena mu je posmrtno 1992. Za razliku od novotvorenica koje je trebao smišljati, dijalektizmi su mu vjerojatno navirali spontano pa to može biti razlogom zašto ih je veći broj u njegovu standardnojezičnom romanu *Sram i strah* koji je napisao potkraj osamdesetih godina 20. stoljeća, tj. svega koju godinu prije smrti (1991.). Vjerojatno zbog toga Tonko Maroević u svom predgovoru I. dijelu Marovićeve *Odobranih djela* navodi kako „Marović se nikada nije odrekao afektirano obilježena govora“ (str. XXIII.).

Vrela

Tonči Petrasov Marović, 1958., *Asfaltirano nebo*, MH, Split

Tonči Petrasov Marović, 1962., *Knjiga vode*, MH, Split

Tonči Petrasov Marović, 1963., *Riječ u zemlji*, *Poema*, Vlastita naklada, Split

³⁸ Marović se i prije u svojim pjesmama referirao na Ujevićeve stihove, npr. u pjesmi *Trava na Tinovu grobu*, uz koju stoji (Mirogoj 1960., tj. pet godina nakon Ujevićeve smrti), a objavljena je u zbirci *Moći ne govoriti* (1988.). U toj pjesmi Marović ima stih *o moje tijelo* koji je preuzet iz Ujevićeve pjesme *Hymnodia to mou somati* u kojoj 4., 6., 17. i 22. kitica počinju s *O moje tijelo!*

- Tonči Petrasov Marović, 1968., Ciklus o cilju, Vidik, Split
- Tonči Petrasov Marović, 1969., Ljudski kusur, MH, Split
- Tonči Petrasov Marović, 1972., Premještanja, Razlog, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1975., Ča triba govorit, ŠK, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1976., Hembra, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1978., Demokritov kruh, Čakavski sabor, Split
- Tonči Petrasov Marović, 1981., Suprotiva, izbor i predgovor Zvonimir Mrkonjić, Nakladni zavod MH, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1982., Lastavica od 1000 ljeta, Biblioteka Moj prvi roman, Naprijed, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1984., Osamnica, Izdanja Centra za kulturnu djelatnost omladine, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1988., Moći ne govoriti, Naprijed, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1992., Job u bolnici, HSN, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 1992., Odabrana djela I. Pjesme, ur. Tonko Maroević, Književni krug Split, Split
- Tonči Petrasov Marović, 1992., Odabrana djela II. Proza, Drame, ur. Tonko Maroević, Književni krug Split, Split
- Tonči Petrasov Marović, 2004., Pisati u Splitu, u knjizi Splitski vidici, Iz djela hrvatskih pisaca 20. stoljeća, priredila Jelena Hekman, Ex Libris, Split – Zagreb, str. 7. – 10.
- Tonči Petrasov Marović, 2011., Sram i strah, Profil, Zagreb
- Tonči Petrasov Marović, 2011., Otok Haiku, u knjizi Dosta je priče, Izbor iz hrvatske proze, MH Ogranak Dubrovnik – JU Kulturni centar „Nikola Đurković“ – Gradska biblioteka i čitaonica Kotor – Dubrovačke knjižnice Dubrovnik – NVO Prostoru Podgorica, Dubrovnik – Kotor – Podgorica, str. 91. – 95.
- Tonči Petrasov Marović, 2014., Strah od slova, Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika, listopad 2014.

Literatura

- Stjepan Babić, 2002., Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku, Treće, poboljšano izdanje, NZ Globus i HAZU, Zagreb
- Gordana Laco, Sanja Vulić, 2021., O tvorenicama u don Mihovila Pavlinovića, Jezik, god. 68., br. 1., str. 12. – 31.
- Gordana Laco, Sanja Vulić, 2023., Od postelje do kreveta, Jezik hrvatske književnosti 19. stoljeća, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split
- Tihomil Maštrović, priredio, 2009., Pisma Iva Vojnovića, Knjiga prva, NSK – MH Ogranak Dubrovnik, Zagreb – Dubrovnik
- Vladimir Mažuranić, 1975., Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Prvi dio A – O, Informator, Zagreb (pretisak izvornika)
- Sanja Vulić, 2011., Štokavski hrvatski književni jezik, u knjizi Povijest hrvatskoga jezika, 2. knjiga: 16. stoljeće, uredio Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, str. 125. – 187.

- Sanja Vulić, 2013., Štokavski hrvatski književni jezik u 17. stoljeću, u knjizi *Povijest hrvatskoga jezika*, 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće, uredio Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, str. 95. – 161.
- Sanja Vulić, 2018., *Jedinstvo različitosti*, Radovi iz hrvatske filologije, Književni krug, Split
- Sanja Vulić, 2023., *Neotuđeni u tuđini*, Iz književnosti Hrvata u manjinskim zajednicama, FHS, Zagreb
- Sanja Vulić, Gordana Laco, 2015., *O zaboravljenim i poluzaboravljenim hrvatskim prilogama*, Jezik, god. 62., br. 5., str. 192. – 200.
- Sanja Vulić, Gordana Laco, 2018., *Jezik hrvatskih književnih djela u 20. stoljeću*, u knjizi *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće, uredio Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, str. 191. – 243.

Sažetak

Sanja Vulić, sveučilišna profesorica u miru, Zagreb, sanjavulicc@gmail.com

UDK 81'373.611, izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.19>

primljen 30. listopada 2024, prihvaćen za tisak 11. studenoga 2024.

Peculiarities of word formation in the works by Tonči Petrasov Marović

In the paper the word formationally motivated words are analysed in the works by T. P. Marović that are very rarely used in the Croatian literary language, as well as those that are considered obsolete, regionalisms or for some other reason stylistically marked, as well as the words that Marović himself created. The analysis includes nouns, adjectives and verbs formed by pure suffixal formation, pure prefixal formation and prefixal-suffixal formation, examples of imperfective verb formation, and nouns and adjectives formed by pure compound formation and compound-suffixal formation. Examples from most of Marović's works are included, starting from the first published book *Asfaltirano nebo* (1958) to literary works written at the end of the 1980s. It is concluded that in the poems written in the 1950s and 1960s, Marović is extremely prone to stylistically marked words created by using the potential of "empty spaces" in the system of word formation in the Croatian standard language. He mainly uses existing formation patterns, but with combinations of formation elements that are theoretically possible, but unconfirmed or very rarely confirmed in practice. Marović conceived and created new words while he had strength to do so. They are absent from the works collected in the book *Job in the Hospital*. He wrote them while already seriously ill, before his death. The book was published posthumously in 1992.

Keywords: Tonči Petrasov Marović, word formation, stylistic marking